

Universiteit
Leiden
The Netherlands

The source object : studies in Hittite diplomatics

Waal, W.J.I.

Citation

Waal, W. J. I. (2010, September 14). *The source object : studies in Hittite diplomatics*. Retrieved from <https://hdl.handle.net/1887/15939>

Version: Corrected Publisher's Version

License: [Licence agreement concerning inclusion of doctoral thesis in the Institutional Repository of the University of Leiden](#)

Downloaded from: <https://hdl.handle.net/1887/15939>

Note: To cite this publication please use the final published version (if applicable).

SAMENVATTING

Klei is een duurzaam materiaal, dat vuur niet alleen overleeft, maar er zelfs sterker uitkomt. Dankzij de bestendigheid van klei hebben we vandaag de dag toegang tot tienduizenden kleitabletten beschreven met spijkerschrift uit het oude Nabije Oosten, waarvan sommige wel vijfduizend jaar oud zijn. De teksten op deze tabletten bevatten natuurlijk een schat aan informatie, maar de tabletten zelf kunnen ons ook veel vertellen. De tabletten zijn onderling verschillend qua vorm, omvang en lay-out. Deze constatering roept onmiddellijk vragen op: Waarom koos een schrijver voor een bepaalde tekstindeling? Bestonden hierover regels en afspraken? Hield de keuze verband met het tekstgenre dat we op de tablet aantreffen?

De bovengenoemde vragen vallen binnen het onderzoeksgebied van de *diplomatiek* of *oorkondeleer*, een wetenschap die zich kort gezegd bezighoudt met alle aspecten van de vorm, structuur en context van alle typen documenten. Dit onderzoek heeft de kleitablet zelf als uitgangspunt genomen om meer inzicht te krijgen in het functioneren van het record management van het Hettitische rijk (1650- 1180 v. Chr.). Hierbij staan twee, tot dusver onbelichte aspecten van de tablet centraal: de uiterlijke kenmerken en de colofon.

Het Hettitische rijk was gezeteld in Anatolië en vormde een van de grootmachten in de Late Bronstijd, tezamen met het rijk van Egypte, Babylon, Assyrië en Mittani. In de hoofdstad Hattusa (ca. 200 km. ten oosten van Ankara) zijn ongeveer dertigduizend kleitabletten, voornamelijk fragmenten, opgegraven. Al deze teksten behoren tot de paleisadministratie; privédocumenten zijn er tot dusverre niet gevonden. De aard en inhoud van de teksten is zeer divers: zo vinden we brieven, orakelverslagen, gebeden, instructies, annalen, literaire teksten, ritueelbeschrijvingen en feestprotocollen. De teksten dateren uit de gehele periode van het rijk, en zijn onder te verdelen in Oud-, Midden- en Jong-Hettitisch. De kleitabletten zijn op diverse locaties gevonden, waarvan de magazijnen rondom de Grote Tempel, het zogenaamde *Haus am Hang* en enkele gebouwen op de koninklijke burcht Büyükkale de belangrijkste vindplaatsen zijn.

In het eerste deel van het onderzoek zijn de uiterlijke kenmerken van de tabletten zoals de grootte, vorm en lay-out onderzocht. Dit heeft enige interessante nieuwe inzichten opgeleverd. Het Hettitische corpus kan grofweg worden onderverdeeld in twee groepen: tabletten die voor een langere tijd werden bewaard (A) en tabletten die slechts een kort leven beschoren waren (B). Deze laatste groep betreft meestal kleine tabletten die duidelijk met minder zorg werden gevormd en beschreven dan de eerste groep. Ook zijn deze tabletten soms van mindere kwaliteit klei. De eerste groep (A) bestaat uit doorgaans vrij lijvige tabletten (ongeveer ter grootte van een A4-formaat), die met zorg werden gevormd en beschreven. Wat betreft de vormen kunnen we een aantal hoofdtypen onderscheiden. Hierbij zijn enkele chronologische tendensen waar te nemen: zo hebben sommige van de oudste Hettitische tabletten bijvoorbeeld een typische 'kussenvorm' die niet meer voorkomt in de latere periode. Ook is de wijze van beschrijving aan verandering onderhevig. Deze kenmerken kunnen worden gebruikt als een extra instrument bij het dateren van de Hettitische teksten. Voorts zijn sommige eigenschappen genre-gebonden: zo zijn vrijwel alle driekolommige teksten feestprotocollen en zijn brieven daarentegen altijd eenkolommig. Sommige schrijversconventies, zoals het afbakenen van het schrijfpervlak door middel van zogenaamde *Randleisten* (met name aan het begin van de achterzijde) en het zeer consistente gebruik van paragraaflijnen, lijken typisch Hettitische schrijversgewoonten te zijn.

Er bestonden duidelijk conventies over hoe een tablet er behoorde uit te zien en deze regels werden over het algemeen strikt nageleefd. Binnen de paleisarchieven zijn geen verschillende schrijverstradities waarneembaar. Dit duidt erop dat de schrijvers die werkzaam waren in het paleis, dezelfde opleiding genoten en deel uitmaakten van een centraal georganiseerde administratie.

Het tweede deel van het onderzoek behandelt de Hettitische colofon. Hieronder verstaan we een onderschrift waarin diverse metadata, zoals de titel, het volgnummer en eventueel de schrijver van de compositie zijn opgenomen. Uit dit onderzoek is gebleken is dat de aan- of afwezigheid van een colofon geenszins willekeurig is. Teksten die voor langere tijd werden bewaard en door de eeuwen heen werden gekopieerd, zoals bijvoorbeeld literaire teksten, ritueel- en feestbeschrijvingen, bevatten (vrijwel) altijd een colofon. De teksten met een tijdelijk karakter, zoals brieven, economische teksten en orakelverslagen, hebben daarentegen zelden of nooit een colofon. De colofons zijn wat betreft hun inhoud zeer gestandaardiseerd en bevatten meestal informatie die relevant was voor het bewaren en terugvinden van de tabletten. Zo geven ze het volgnummer van de tablet, de titel van de compositie, en of de tekst compleet is. Mede aan de hand van de colofons kunnen we het tekstcorpus onderverdelen in vier categorieën:

1. *stukken die deel uitmaakten van het dynamische archief* – Dit zijn tabletten met een korte levensduur. Onder deze teksten vallen de kleine teksten uit categorie B, zoals orakelverslagen en economische teksten. Zij maken slechts een klein deel uit van het corpus, de meeste tijdelijke documenten werden vermoedelijk op hout geschreven en zijn niet aan ons overgeleverd. Deze teksten werden nadat ze hun directe relevantie hadden verloren, afgedankt of opgenomen in latere overzichtswerken. De dynamische teksten hebben doorgaans geen colofon.
2. *semi-statische stukken* – Dit zijn administratieve teksten, die meestal latere compilaties zijn van de tabletten uit de eerste categorie. Deze teksten hadden een langere levensduur en werden gemiddeld na een of twee generaties vernietigd. Deze tabletten hebben wel een colofon, zij het lang niet altijd.
3. *archiefstukken* – Dit zijn de teksten die een vast onderdeel van de tabletcollecties vormden. Het zijn met name de feest- en ritueelbeschrijvingen, annalen, literaire teksten etc. Deze documenten hadden een eeuwigheidswaarde en werden door de eeuwen heen steeds opnieuw gekopieerd. Deze teksten hebben vrijwel altijd een colofon.
4. *oorkonden* – Een subcategorie van de archiefstukken vormen de originele verzegelde documenten, waaronder de landschenkingsoorkonden en de weinige aan ons overgeleverde originele verdragen vallen. Deze tabletten hebben doorgaans geen colofon, althans niet met voor de archivering relevante informatie.

Het laatste hoofdstuk is gewijd aan een reconstructie van het record management van de Hettieten. Hoe bewaarden de Hettieten hun teksten en hoe vonden ze deze terug? Uit de teksten weten we dat er met enige regelmaat beroep werd gedaan op oudere documenten. Hierbij moet worden aangemerkt dat de reconstructie wordt bemoeilijkt door het feit dat van ongeveer een derde van de teksten de exacte vindplaats niet bekend is. Van de teksten waarvan de vindplaats wel bekend is, blijkt dat de meeste tekstgenres verspreid zijn gevonden over de diverse collecties. Het lijkt er op dat de locatie in de meeste gevallen geen grote rol speelde in de organisatie van de tabletcollecties. Dit onderzoek maakt aannemelijk dat de colofon van doorslaggevend belang was bij het opbergen en terugvinden van documenten. Een ander hulpmiddel waren mogelijk de zogeheten tabletinventarissen: lijsten met titels van composities. De precieze functie van deze teksten is niet geheel duidelijk, maar het lijkt erop dat zij een rol speelden bij zowel het

onderhoud als de organisatie van de collecties. Bij het zoeken naar tabletten werd men voorts geholpen door de uiterlijke kenmerken van de tabletten. Ook maakten de Hettieten in hun zoektocht ongetwijfeld gebruik van hun eigen geheugen; schrijvers die in het paleis werkten kenden de tabletcollecties waarschijnlijk goed, informatie die voor ons helaas verborgen blijft.

Tot slot zijn sommige composities in meer dan een exemplaar overgeleverd. Dit lijkt erop te wijzen dat de Hettieten hun tabletcollecties bewust onderhielden en door middel van het kopiëren van teksten probeerden te voorkomen dat bepaalde kennis verloren zou gaan. Al met al ontstaat het beeld van een goed georganiseerd en onderhouden record management en kunnen we de Hettieten bestempelen als effectieve bureaucraten.